

GR. BETHLEN MIKLÓS GAZDASÁGI UTASÍTÁSA.

Nemzetes S. Sallak András uramnak, mlgs gr. Bethlen Miklós édes uram ő kegyelme úgy magam s édes gyermekeim, Erdély országban levő egész jószágunknak inspectorának követendő hivataljáról való instructioja.

Minden haszonnal megtehető jó dolognak eredeti az Ur Istennek Szent nevének félelme lévén, a tisztviselő embereknek, alattavalóknak jó példaadásokkal, errenézve az ő kglme inspectorsága alá menendő jószágoknak tisztjeire az elsőtől fogva az utolsóig úgy vigyázzon s maga is úgy intézze életét, hogy mind Istennek s mind pedig minékünk jó magokviseletek által tessék szolgálatjok s érdemlett becsületeket józan és szorgalmatos gondviseléssel való életekkel nevelhessék.

1. E boldogtalan életnek sok akadályai miatt magam, hogy a jószágokban levő gondviselők hivatalját majorkodtatásnak és egyéb szüntelen következő akadályos dolgoknak rendit igazgassam, elégtelen lévén, kelle-tett evégre minden az időnek rendi és bizonyos alkalmatosság szerint elé jövő dolgoknak elsőbben való igazgatását ő kglmére biznom. Melyhez képest szükség, hogy a minden helyeken való jószágokat meg-járja és a helyeknek rendi szerént, micsoda majorkodtatás van mostan s még mivel ujitathatnék vagy bővithetnék a jószágnak is ereje és lehetsége szerint, rendbe vegye. Azon házaknál levő gondviselők, mint viselik magokat igazán végére menvén, hogy így ha továbbra való meg-tartásokra a hivatalban érdemesek el ne mozdítassanak; ha pedig érde-metlenek, mások állittassanak bé az én rendelésemből, nem eziránt való maga szabadságából azt követő inventálás hivataljához képest in-structióval s reversalissal való megkötelezés és a jószágnak kezébe való irattatása szerint. Mindezeket pedig

2. Oly tisztviselésre alkalmatos személyeket igyekezzék recomen-dálni és akaratom s tetszésem után állítani, kiknek jó magokviseletekről másoktól is vehetett bizonyos ismeretet, különben is szerény gondviselő és mind a majorkodtatásban, mind a törvényes dolgokban értelmes s nem valami idegen, hanem jószagos nemes emberek legyenek, reá vigyáz-ván arra is, hogy a gondviselők micsoda alattok levő tisztet állítanak

ugy mint számtartót, a hol nagyobb az oeconomia s az eddigvaló rend is azt hozta, hogy a gondviselő a majorkodtatásra vigyáztván számtartók által folytassa a számadást illető jókat, nemkülönb a kik a jószágbeli emberekből szoktanak állittatni a jószágmegvizsgálásánál szükség azokat is megtekinteni közelebb molnárok, udvarbirák, drabontok, szabadosak, vinczellérek, etc. a gondviselők által olyanok állittassanak, kik mind a szolgálatra alkalmasabbak lesznek, mind kiknek a szolgálathól való kivételésével a közönséges oeconomia rövidséget nem annyira szenved.

3. Ha valamely jószágokban közelebb való urbariumok találtatnak, azokból, hahol nem lesznek penig annak rendi szerint conscribáltatván, vegyen egész informatiót ő kglme, hol micsoda majorkodtatásra való tehetségü jószág legyen, ugy a mivelésre micsodás s mennyiségü földek, rétek, szőlők, hogy a józágnak tehetsége szerént, ha hol mit küljebb terjeszkedhetni az eddig való oeconomianál azt is elkövetesse, igyekeztván ugy igazgatni a dolgot, a mennyiben lehet a józágnak tehetségéhez képest, hogy rendes szolgálatján feljül a gondviselők által ne terheltessék.

4. Sok becsületes emberekkel s atyánkfiaival határozatom meg mind belső jószágunk, mind azokhoz tartozó külső és belső földek, rétek, szőlők, ect. reá vigyáztasson ő kglme, hogy a gondviselők gondviselatlensége miatt, vagy erőszakos elfoglaltások szerént is effélékben kár ne következék, sőt ha holott efféléket tapasztalna, idején értésenre adja.

5. A haza dolgainak jobb rendbe való állittatásával következhetvén mind az eddig megindult s függőben levő s mindezután indítandó dolgokban s terminusokon, táblán, vármegyéken és egyéb helyeken folytatóndó peres dolgok, azokra mindenek felett szorgalmatos gondja legyen ő kgymének, hogy a peres dolgokban való vigyázatlansága miatt olykor valami nagy kár ne következék a causáknak minősége szerént idején procuratorunk reá gondot viseljen, kikkel valló alkuvásba és az egész dolognak folytatásában velem egyetértsen a törvényes dolgoknak renditől a jószágokon levő gondviselőknak is instructiót adván, hogy valamely vigyázatlanság miatt következhető kár ő kgymének ne tulajdoníttassék.

6. Szükség a bevett jó rendszerint a mindenütt levő jószágokban míg a vármegyék tisztjei czirkálnak, a czirkálásnak véghez menni, melyet idejében az új esztendő beállásával elkövettesen a tisztekkel, holott is a kit kiadnak annak rendi szerént törvényt láttatván reájok, a mire törvényes uton rendeltetik birság, azt addig senkin megvenni megengedje a gondviselőknak, míg a deliberatumot elimbe nem hozzák, és kinek-kinek miben lészen dolga informatiót adnak, és így ha kinek mire engedtetik birsága, azt vegyék meg a gondviselők, nem az egész deliberatum szerént való summát, abból illetve a birságnak harmadrésze azon gondviselőket.

7. Senkinek a jószágokban levők közül maga ö kgyeme vagy a keze alatt levő gondviselők törvényes és egyéb igyes-bajos dolgokban ajándékért vagy egyéb tekintetért ne fáradozzanak, szolgáljanak, hanem szolgálai kötelességek szerint. Nem különben

8. Szorosan parancsolva legyen a gondviselőknek s alattok való tiszteknek, hogy törvényes uton kívül senkit se büntessenek, huzzanak. vonjanak csak legkisebbet érő dologban is, hanem mindenik jószágnak törvényes könyve legyen hová is ha kik mi vétékben esnek a közönséges czirkálás előtt is beirattassék törvények. a birságlás lévén a fent megirt mód szerint. — Mely ellen a midőn alattavalóktól tilalmaztatik, maga is valamit ne cselekedjék. Megtekintvén azt is szorgalmatosan, hogy a jószágokbeliek szolgálatjoknak elmulatásáért pénzzel, borral és egyéb cffélével ne büntetessenek, a mint mai napig is sok helyeken gonoszul cselekeszik, hanem pálczával, lapáttal, tömlőcczel is, ha a dolog kívánja mely ellen cselekedőket ha kiket tapasztalna, érdemek szerént megbüntettesék.

9. Ha mely örökös jobbágyok az inspectioja alatt levő jószágokból idővel eltalálnának szökni, idegenedni, azoknak visszahozatásokban munkálodjék, azon helybeli gondviselőkkal, ha különben vissza nem hozhatják, azokat felkérető pancsolatokkal is annak idejében deakokkal vagy azon vármegyékben levő ahoz értő nemes emberekkel munkálodván az eddig elbujdosottak után is, hogy fészkekre vissza hozattassanak az eddig végbe ment s ezután is elkövetendő vallatások szerént ezen dolgokban mindenekben velem is egyetértvén.

10. A mostani időben legnagyobb szükség lévén a jószágokban vigyázó értelmes szolgára azért, hogy az ország számára felkelni szokott adónak felvettetésében a vármegyékben vagy székekben levő jószágink mint terhelhetnek a tiszték által más hasonló tehetségű helyek szerént. Arra ö kgymének szorgalmatos gondja légyen, hogy a hová lehet, a midőn a portiót falukra felosztják, azon gyűlésekre maga is elmenjen, ha hová nem mehet, a gondviselőknek idején megparancsolja, hogy reá vigyázzanak mások jószága felett jószágaink ne terheltessenek, sőt arra is mind kél az adó fel, melyről való quietantiák vételére is, a kiket illet gondjuk legyen, hogy midőn computusoknak ideje lészen a quietantiák nem lételével sem a vármegye vagy székbeli tiszték előtt sem a generalis computuson a jószágoknak károk ne következzenek.

11. Inspectorsága alatt levő tisztektől szorgalmatosan megvárja, hogy az egész majorkodtatás rendiről ugy minden dolgoktól mind magamat s mind ö kglmét gyakran tudosítsák, maga is igen reá vigyázzván, hol mint megyen véghez mind őszi s tavaszi vettetés, azoknak idején való feltakaritatása, behördása, eséplése, széna takartatás s több

akármilyen időbeli munkák, amennyiben lehet szorgalmatosságával minden szabadon uton módon szaporítani igyekezvén a jövedelmet. A mindenféle gabonavetéséről idején tegyen rendelést, ha melyféle gabona a földnek természetéhez képest az azt megtermő helyen nem volna, másúnnan szállitasson, vagy olykor akaratomból amik nincsenek pénzen is vétessen dispositio mellett. Mely mindenféle gabonákról s számadást illető jökről

12. Őszszel, minek utána az őszi vetés véghez megyen, gabonák betakarítatnak és a szüretnek rendi is végeztetik; úgy tavasszal is a mindenütt levő gondviselőktől pecsét alatt fide mediante irt a jöknak bejövések s kimenetek szerint rövideden elvégzett generális extractusokat várjon be úgy, hogy deczembernek első napjára az őszi és Szent-Györgynapjára a tavaszi kezémhez jöhessen. Magának is a dolgoknak igazgatása végett hasonló párban megkivánván. Azonkívül pedig részszerént való extractusokat az alkalmatosságok szerént tartoznak adni. Sőt közelebb a gabonák eresztéséről, juhok elválasztásáról s egyéb dolgokról is, mikor mik véghez mennek, tudositást varjon mind a következő dispositiókra mind számadásokban következhető confusióknak eltávoztatására nézve.

13. Midőn a jószágokban leszen dolga, az akkor fennforgó állapotokról való tudositását arról veendő dispositiók vételének reménsége alatt ő kglme el ne mulassa.

14. Kelletvén mindenkori szükségének s tartásának házamnak kevés jószágom jövedelméből kitelni, nem utolsó része az is köteles hivataljának, hogy tudván jószerét micsoda konyhára való jók vagy élés kívánatik házam szükségére, arról idején gondot viseljen, a holmi jók lesznek kivált amely házamnál téli időn lesznek, oda idején szállitasson konyhára való élést és egyéb házamnál elkelní szokott victualékat, melynek naponként való szükséges helyekre való kimenetelire is, kivált mikor házamnál leszen reávigyázzon, gyakran megvizsgálván azt is micsoda élések után lehetne hamarébb fogyatkozás, hogy idején másúnnan való hozzattatásáról rendelés tétethessék.

15. Lesznek a jószágoknak eddig bejöni szokott bizonyos adói taxái, kiknek is idejében való beszolgáltatásokat a gondviselők által szorgalmaztassa, ha honnan, mikor, mit megnem adhatnának, elengedését vagy továbbra való halasztását tőlem várván.

16. Semminemű jóknak sem pénznek perceptiojában magát ne elegyitse ő kglme, hanem ha mi erogatióknak kelletik lenni jószágokban, azoktól a gondviselőknak nem szóval, hanem írásbeli dispositiókkal éljen a legalábbvaló számadást illető dologban is, hogy idővel azoknak számódásuk akadály nélkül folyhasson. Annál inkább senki számára egy szóval s magának is akaratauk ellen való erogatiókat ne

tétesen, hanem a melyik hasznunkra czéloznak és olykor elmulatása, következő abbeli haszonnak hátra maradásával lenne, azokban olykor hirnélkül is tehet rendelést ő kglme, kivevén azt is, hogy olykor koresma vagy egyéb pénzbeli jövedelmet kelletik magának behozni, melyről ugyan quietálhatja a tiszteket, míg azt beadván a róla veendő quietantiával a magáét felváltja.

17. Nagyobb haszon jövéen be a jószágokbeli koresmáktól, maga is ő kglme mint folytatják a tisztek, reá vigyázzon. Ha olykor major-ság borokkal nem érnék be a koresmárló helyeket nyereséggel is illendő haszonnal megtérő áron vétessen borokat, melynek folytatásának rendiről instructioja legyen a tiszteknek, megvizsgáltatván azt is, hogy a számunkra koresmároltatni szokott időben senki ott kocsmát ne tartson, melyet ha hol eszébe venne, az ország törvénye szerént procedaljon ellene. Senki számára penig hirünk nélkül a gondviselők bort ne árul-tassanak, kettős büntetés alatt, ide értvén méhser, ser, égettbor, pálinka árulatatást is illendő helyén s idejében, melyet is elkövetni számunkra a tisztek kötelesek legyenek.

18. Noha a jószágokbeli tiszteknek kell nagyobbára végben vinni, de szükség ő kglmének is megtekinteni a mindenféle gabonáknak, juhoknak, bornak dézmálási mint mennek végbe, kikről is úgy viseljen gondot, hogy egyik is idejét se meg ne előzze, se meg ne haladja. Mindenkor a tisztektől az embereknek nevek szerint bejött dézmákról irt authenticalt regestumokat vevén be. Az özvegyek és szolga legények mindenféle dézmájokat is a többivel összerakják, mert bizonyos okokra nézve a gondviselőknek nem engedtetik.

19. Az elmult sok változásokban a szőlők igen elpusztulván, maga ő kglme igyekezzék megjárni, a hol illik, homlitatni szőlőtőkkel vagy késalyafákkal szaporitatni. Ugy a hol a jószág reá érkezik, új szőlőkkel in indítani, ezekhez szükséges gondviselésre a gondviselőknek kelletvén gondjoknak lenni.

20. Ősszel a szüreti mindenütt végben menendő alkalmatosságok-ról mind ő kglme s mind a gondviselők, hol, mikor, mint menjen végbe a bizonyos áron foglalandó borokkal együtt dispositiótól várjanak a hová mint kívántatok hordok szerzése s elkészitetése iránt idején magok is szorgalmatoskodván.

21. Sok helyeken a malmok és azoknak gátjai is romlásban van-nak. Azért szükség azoknak is megjaratások és a hová kívántatik idején köveknek szerzése s szállitása, ugy gátjaiknak mikor dologideje nincsen, ujitása és egyéb épületeknek végben vitele.

22. A házak, azoknak épületi is, ugy kertjei, csürös s veteményes: kertek is sok helyeken pusztások, azoknak is épitetésekben, a mikor a

külső dologtól érkezik a jószág, munkálkodjanak. Ha mely építéseknek a jószágból ki nem telhető mesteremberek által kelletik lenni, dispositiotól várjanak kivált, a mely építésekre pénzből álló költségnek kell kimenni.

23. Szükség a gondviselőknak arról is rendelést tenni, hogy a jószágokban akár mely vadbőrök essenek puskával, vagy törrel a limitált beváltásra való árokat nekik megadván, tartozzanak a gondviselőknak beszolgáltatni, azok pedig nekünk, akármelyik elmulatja 12 frt. büntetés alatt.

24. A mely akármilyen rendbeli conventios szolgák lesznek a jószágokban, azoknak eltöltött idejökre azon jószágbeli jövedelemből fizetéseket Cantoronként felvehetik, de a pénzfizetésről mint vegyenek eleget, a mi dispositiontól várjanak. Ő kegyelme pedig fizetését egészen veszi fel a mi rendelésünkből.

25. Találatnak olyan szolgák is, kik urok s asszonyuk kárával fizetéseken kívül a kezek alatt levő helyeken magoknak oeconomiat inditanak. Sokszor a kezek alatt levő jószágoknak is szolgálatjokkal is. Arra azért reá vigyázzon ő kglme, hogy soholt is karunkal dolgainknak haladékjával való akármely majorkodtatást is meg ne engedjen, se maga ne kövessen, másként illendő képpen, való s karunkat nem szerző oeconomiatól nem tiltatnak el.

26. A jószágoknak szolgáltatásoknak jórendire és egész környűj álló dolgaira, ugy a számadásoknak is confusió nélkül való folytatására nézve szükség azon jószágokat, kiknek nem régi inventariumi s urbariumi nincsenek, conscribáltatni annak rendi szerént, egyike azoknak a tiszteknél hagyatván, másika ő kglménél vagy nálunk tartatván.

27. Szolgálatjáról való akaratját következő időre miben határozza meg ő kglme, esztendejének eltelése előtt egy hónappal tudni akarjuk.

28. Ezek ő kglmének mostan csak röviden adatván eleiben ha mely dolgokat ezen kívül is feltalál hasznunkra serény magaviseletével kötelességének tartsa. Szabja magát ezenkívül következhető az idő s alkalmatosság szerént való dispositiokhoz kötelezhetik pedig ő kegyelme minden dolgokban Istennek tartó s üdvösségét naponként munkálandó lelkeismereti szerént magát ugy viselni, hogy teljes tehetségével javunkat munkálodja, kárunkat távoztassa, nem annyira tartván előtte akármely dolgokban kivált szánt szándékos kárt tételésével rendes, köteles hivatalja ellen való cselekedhetésével következhető kárát mint Istenének megbántását s jólelkiismeretének megsértését, segítse az Ur Isten ő kegyelmét minden jóra.

Datum etc.

(Egyszerű fogalmazvány a XVII. század közepéről való irással a gr. Teleki-család marosvásárhelyi leltárában 437. sz. Új rendezés.)

Közli: KONCZ JÓZSEF.